

UDC 327(477+540)

TRADE-ECONOMIC AND SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND INDIA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Oksana Malynovska

PhD (Geography)

Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska Str., Kyiv, 01033, Ukraine

oksana.malynovska@ukr.net

Valentyn Stafiichuk

PhD (Geography)

Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska Str., Kyiv, 01033, Ukraine

valikosta@ukr.net

The article is devoted to the analysis of economic cooperation between Ukraine and India during 2001–2020. The study is based on data from the Trade Map portal, information from the website of the Embassy of Ukraine in India, India Brand Equity Foundation (IBEF), reports of international organizations and scientific publications. The article systematizes the legal acts regulating mutual foreign trade and scientific and technological cooperation. The dynamics of key indicators is analyzed: the dynamics of Ukrainian-Indian trade, share of India in Ukrainian merchandise exports and imports, share of Ukraine in trade flows to and from India. The main items of Ukrainian exports to India and the commodity composition of Ukrainian imports from India are identified. Special attention is paid to the possibilities of scientific and technological cooperation. It was found that the state of Ukrainian-Indian trade in goods does not correspond to the existing potential of both countries. The reasons are different in each case, but if desired, they are easy to overcome. The advantage for Ukraine is a significant positive balance of mutual trade. Some Indian goods are quite important items of import, but both countries are not critically dependent on each other by major product groups. Possible priority areas for Ukrainian-Indian cooperation in science and technology are: information and communication technologies, biotechnology, pharmaceuticals and medicine, new materials and nanotechnologies, energy and energy resources, space and astrophysics. India is in the third group of priority countries for the development of Ukraine's international cooperation. Further development and improvement of the structure of mutual economic relations already have a good basis and can increase their level of priority in the future. An important advantage in the development of bilateral relations with democratic India is that, unlike Russia, it does not pose challenges to internal stability, does not discredit Ukraine in the international arena and does not threaten the existence of our state.

The study was hosted at the Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Keywords: mutual trade dynamics, science and technology cooperation, Republic of India, export structure, import structure, Ukraine

© 2022 O. Malynovska and Valentyn Stafiichuk; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ТА НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ІНДІЄЮ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

О. Ю. Малиновська, В. І. Стафійчук

Професор Харківського університету, мовознавець-санскритолог Павло Григорович Ріттер (1872–1939) своєю науково-просвітницькою та активною громадською діяльністю, зокрема участю у Всеукраїнській асоціації сходознавців, на початку ХХ ст. дуже багато зробив для популяризації Індії та її культури в Україні. У глобалізованому світі на початку ХХІ ст. важливу роль для налагодження відносин між громадянами різних держав та стимулом для поглибленого вивчення одне одного виступає активна зовнішньоекономічна взаємодія держав. Проте і науково-просвітницька діяльність, якою займався П. Ріттер, і налагодження інтенсивних зовнішньоекономічних зв'язків є гранями одного важливого процесу – зміцнення відносин і довіри між народами різних держав. Що більш значимим та інтенсивним буде потік товарів, капіталів, інформації і людей між Україною та Індією, то більшою буде взаємна зацікавленість у мовах, традиціях, культурах між їхніми народами.

Зрозуміло, що Індія як важливий регіональний лідер та активний учасник світових політичних та економічних процесів загалом та українсько-індійські відносини зокрема привертають неабияку увагу українських науковців у галузях міжнародних відносин, економіки, політології, географії тощо. На початку ХХІ ст. про еволюцію і багатогранні аспекти політичних, гуманітарних та економічних двосторонніх українсько-індійських відносин писали І. Баранецький [Баранецький 2006], Д. Рачек [Рачек 2011], О. Лукаш та Д. Рачек [Лукаш, Рачек 2012], О. Котелянець [Котелянець 2013], А. Ходоровський [Ходоровський 2013], А. Кобзаренко [Кобзаренко 2014], А. Хмель та К. Ярошенко [Хмель, Ярошенко 2014], І. Коновалов та О. Лукаш [Коновалов, Лукаш 2015], О. Лукаш [Лукаш 2016], Л. Чекаленко [Чекаленко 2018], І. Ковш [Ковш 2020] та ін.

Метою цієї статті є дослідження останніх тенденцій динаміки, стану і структури зовнішньої торгівлі товарами та науково-технологічного співробітництва як складників економічних відносин між Україною та Індією протягом 2001–2020 років.

Дослідження проводилося в чотири етапи: 1) постановка проблеми (підготовка концепції дослідження); 2) збір інформації (аналіз наукових джерел, договірно-правової бази двосторонніх відносин і наявних статистичних даних); 3) обробка й аналіз отриманої інформації (метод систематизації, порівняння, статистичний метод); 4) представлення результатів дослідження (графічне представлення результатів, інтерпретація результатів, формулювання висновків).

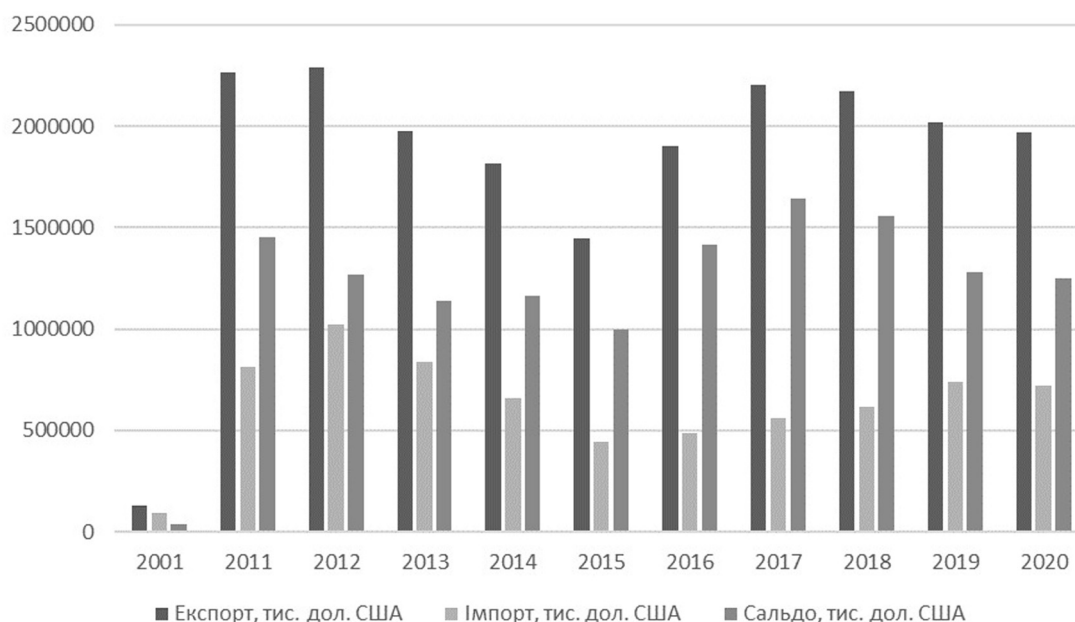
З моменту відновлення в 1991 р. незалежності України вже напрацьована значна договірно-правова база двосторонніх відносин. За даними Посольства України в Республіці Індія, взаємодію двох держав нині регламентують 21 чинна міжнародна угода¹. Ключовими серед них є Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Республікою Індія від 1992 року, Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індія про торговельно-економічне співробітництво від 1992 року, Угода про економічне та технічне співробітництво між Урядом України та Урядом Республіки Індія від 1994 року. Головним інструментом реалізації двосторонніх відносин є Міжурядова українсько-індійська комісія з питань торговельного, економічного, наукового, технічного, промислового і культурного співробітництва, яка була створена в 1994 році.

З 2001-го до 2020 року частка Індії в українському товарному експорті зростає з 0,8 % до 4,0 %, а в імпорті – з 0,6 % до 1,3 %. Індія вже тривалий час посідає чільне

місце в провідній десятці країн, куди надходять українські товари. Проте її частка в українському імпорті не відповідає місцю Індії у світовому господарстві. Також частка України в товарних потоках з та в Індію є мізерною: за вказаний період на нашу державу припадало лише 0,1–0,2 % індійського експорту та 0,4–0,6 % імпорту². Україна постійно перебувала за межами тридцятки провідних торговельних партнерів Індії.

Динаміка українсько-індійської торгівлі товарами у 2001 та 2011–2020 рр. подана на рис. 1. Вона певним чином корелюється як із загальносвітовими процесами (світова економічна криза 2008 року, пандемія COVID-19), так і російською агресією проти України у 2014 році. Важливим моментом у двосторонній торгівлі товарами з Індією для України є постійне позитивне сальдо. У загальному балансі української торгівлі це дає змогу пом'якшити негатив від торгівлі з Німеччиною, США, Росією, Білоруссю, Китаєм та іншими країнами з негативним сальдо торгівлі товарами.

Рис. 1. Динаміка взаємної торгівлі товарами між Україною та Індією у 2001 та 2011–2020 роках

Джерело: побудовано авторами на основі даних сайту Trade Map³

На сьогодні головними статтями українського експорту до Індії є:

- соняшникова олія (у 2020 р. на неї припадало 73 % вартості усього українського експорту до Індії);
- азотні мінеральні добрива (11 %);
- двигуни турбоактивні і турбогвинтові, газові турбіни;
- жмих та інші тверді відходи олійної промисловості;
- полімери вінілхлориду;
- вимірювальні та контрольні прилади, пристрої і машини;
- лісоматеріали;
- стани металопрокатні і вали до них;
- руди і концентрати залізні (тут і далі проаналізовані дані Trade Map^{4,5}).

На зазначені вище десять груп товарів у 2020 р. припадало 95 % українського експорту.

Найбільш значимим індійський ринок є для українських контрольно-вимірювальних приладів, пристроїв і машин (66 % їхнього експорту з України припадало на Індію), азотних добрив (57 %), вівса (37 %). Понад чверть українського експорту радіолокаційної та радіонавігаційної апаратури і радіоапаратури дистанційного керування, виробів з міді або асфальту та соняшникової олії також припадає на Індію.

В українському імпорті з Індії представлено широкий спектр товарів, проте головними є:

– ліки та лікарські засоби (у 2020 р. на них припадало 31 % вартості імпорту з Індії та 11 % усього їхнього імпорту до України);

– телефонні апарати та інші апарати для передачі або прийому звуку, зображення та інших даних;

– нафта і нафтопродукти, отримані з бітумних порід, крім сирих;

– несмажений арахіс;

– сполуки гетероциклічні, азотовмісні;

– активоване вугілля та інші активовані природні мінеральні продукти;

– гумові шини і покришки;

– рис;

– пластмаси;

– екстракти, есенції та концентрати кави і чаю та продукти з них.

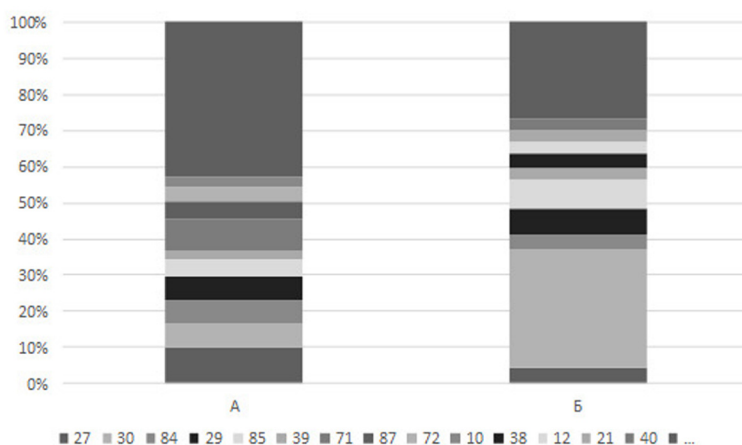
На ці групи у 2020 р. припадало 54 % вартості імпорту індійських товарів.

Індія є критично важливим постачальником в Україну неметалевих сульфідів та гарячекатаних прутків з корозостійкої сталі (в обох випадках з Індії у 2020 р. було імпортовано 99 % продукції). Крім того, індійський ринок є значимим для імпорту тканин із джутових волокон (87 % усього імпорту), лігніту (84 %), овочів консервованих для тимчасового зберігання (77 %), активованого вугілля (57 %), несмаженого арахісу (45 %) та окремих хімічних сполук. З Індії надходить майже чверть імпортованих Україною рису, сухих овочів, оксидів марганцю; близько третини корозостійкої сталі і виробів з неї, зокрема профілів і дроту, спецій, насіння та плодів окремих олійних культур.

Варто також звернути увагу на те, що структура українського імпорту з Індії лише частково відповідає загальній структурі індійського експорту (див. рис. 2). В обох випадках збігається лише 6 із 10 провідних товарних груп, проте й вони мають різну вагу. Наприклад, “фармацевтична продукція” у 2020 р. становила майже 33 % українського імпорту з Індії і лише 7 % загального індійського експорту; “електричні машини та обладнання, звуко- і відеоапаратура та їхні частини” – відповідно 8 % та 5 %; “органічні хімічні сполуки” – 8 % та 6 %. 10 % вартості індійського експорту припадало на групу “мінеральне паливо; нафта і нафтопродукти; бітумні речовини”, яка є критично важливою для України в контексті санкцій проти Росії та погіршення стосунків з Білоруссю, проте у структурі імпорту з Індії її частка становить трохи більш ніж 4 %. Інші важливі експортні індійські товарні групи в українському імпорті представлені слабо (“чорні метали”, “злаки”) або практично не представлені (“природні і культивовані перлини; дорогоцінне і напівдорогоцінне каміння; дорогоцінні метали”, “засоби наземного транспорту, крім залізничного і трамвайного”).

Таку ситуацію можна пояснити як традиційним сприйняттям Індії як країни, що продукує ліки, рис, чай, каву, спеції, так і слабкою обізнаністю українських імпортерів у сучасному рівні розвитку індійського машинобудування і хімічної продукції та подібністю господарських профілів (наприклад, розвиток чорної металургії. Проте і тут можна знайти взаємодоповнення: наприклад, Україні потрібні вироби з корозостійкої сталі).

Рис. 2. Товарна структура індійського експорту загалом (А) та експорту в Україну (Б), 2020 р.

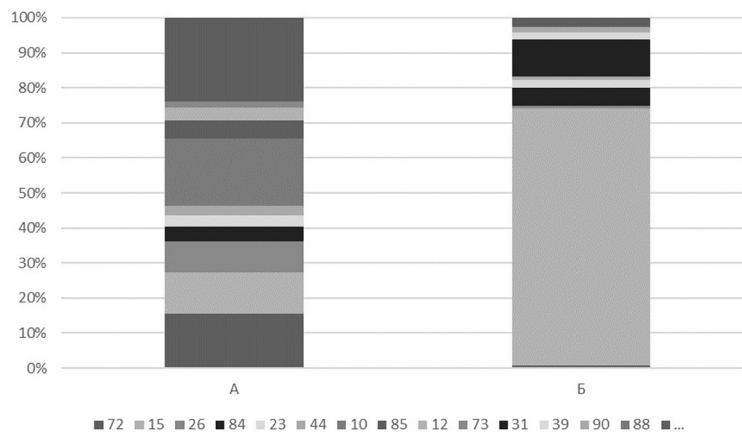

Джерело: побудовано авторами на основі даних Trade Map⁶

На рисунку цифрами позначені товарні групи: 27 – паливо мінеральне; нафта і нафто-продукти...; 30 – фармацевтична продукція; 84 – реактори ядерні, котли, обладнання і механічні пристрої...; 29 – органічні хімічні сполуки; 85 – електричні машини та обладнання, їхні частини; звукозаписна і звуковідтворювальна апаратура...; 39 – пластмаси і вироби з них; 71 – перлини природні і культивовані; дорогоцінне і напівдорогоцінне каміння...; 87 – засоби наземного транспорту...; 72 – чорні метали; 10 – злаки; 38 – інші хімічні продукти; 12 – олійне насіння і плоди...; 21 – різні харчові продукти; 40 – каучук, гума і вироби з них; ... – решта. Товарні групи на діаграмі розташовані по порядку знизу вгору; на діаграмі А відсутні товарні групи 38, 12, 21, 40; на діаграмі Б – 71, 87, 72, 10.

Подібною була ситуація зі структурою українського експорту загалом та до Індії зокрема (див. рис. 3). З провідної десятки товарних груп так само збіглося 6: зокрема, на “жири та олії тваринного і рослинного походження та продукти їхнього розщеплення; готові харчові продукти” припадало майже 12 % вартості українського експорту загалом і аж понад 73 % експорту до Індії (практично все – соняшникова олія); “реактори ядерні, котли, обладнання і механічні пристрої; їхні складники” – відповідно 4 % та 5 %; “залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин” – 3 % та 2 %.

Рис. 3. Товарна структура українського експорту загалом (А) та експорту до Індії (Б), 2020 р.

Джерело: побудовано авторами на основі даних Trade Map⁷

На рисунку цифрами позначені товарні групи: 72 – чорні метали; 15 – жири та олії тваринного і рослинного походження та продукти їхнього розщеплення; готові харчові продукти; 26 – руди, шлаки, зола; 84 – реактори ядерні, котли, обладнання і механічні пристрої...; 23 – залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин; 44 – деревина і вироби з неї; деревне вугілля; 10 – злаки; 85 – електричні машини та обладнання, їхні частини; звукозаписна і звуковідтворювальна апаратура...; 12 – олійне насіння і плоди, інше насіння, плоди і зерно; лікарські рослини...; 73 – вироби з чорних металів; 31 – добрива; 39 – пластмаси і вироби з них; 90 – інструменти й апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, вимірювальні...; 88 – літальні апарати, космічні апарати і їхні частини; ... – решта. Товарні групи на діаграмі розташовані по порядку знизу вгору; на діаграмі А відсутні товарні групи 31, 39, 90, 88; на діаграмі Б – 10, 85, 12, 73.

Дві найбільші статті українського експорту – “злаки” (19 %) і “чорні метали” (16 %) дуже слабо представлені в експорті до Індії (відповідно 0,1 % (майже половину з них становив овес) та 1 %). Дуже слабо на індійському ринку також представлені українські “руди, шлаки, зола”, “електричні машини та обладнання, їхні частини; звукозаписна і звуковідтворювальна апаратура”, “олійне насіння і плоди, інше насіння, плоди і зерно; лікарські рослини”. Проте майже 11 % українського експорту до Індії становила група “добрива” (азотні), на яку в загальному українському експорті припадав заледве 1 %. Індійські імпортери зацікавлені в українських пластмасах, вимірювальних, оптичних і контрольних приладах та інструментах, літальних і космічних апаратах та їхніх частинах. Причини невідповідності структур українського експорту подібні до описаних вище, і головна серед них – погана обізнаність партнерів у можливостях один одного. Варто зазначити й негативний вплив традиційної орієнтації Індії на Росію і Китай та ворожу російську пропаганду “неспроможності” й “непередбачуваності” українського бізнесу і держави.

Як свідчать наведені дані, стан українсько-індійської торгівлі товарами не відповідає наявному потенціалові обох держав. Причини в кожному випадку різні, але за бажання їх легко подолати. Плюсом для України є значне позитивне сальдо взаємної торгівлі. Окремі індійські товари – доволі важливі статті імпорту, проте обидві країни не мають критичної залежності одна від одної з головних товарних груп.

Надзвичайно динамічним сектором українського експорту, незважаючи на геополітичні та економічні ризики сьогодення, є технологічний: якщо у 2020 р. вітчизняний ІТ-сектор експортував власних розробок на понад 5 млрд дол., то у 2021 р. – вже на 6,8 млрд дол. Частка технологій у національному експорті становила понад 8 %, а в експорті послуг – до 37 % [Верстюк 2022, 33]. Головними передумовами зростання ІТ-сектору є зрушення багатьох сфер господарювання в онлайн та повсюдна цифровізація послуг, а головними споживачами українських технологічних рішень на міжнародному ринку виступають медичні компанії, ритейлери, енергетичний та банківсько-фінансовий сектори. Зростає вага новітніх технологій у сфері цифрового інтелекту, охорони довкілля і зеленої енергетики, блокчейну, аналізу поведінки людини. Існують усі передумови перетворення України на найбільший технологічний хаб Центральної Європи. Індія вже давно є таким хабом у Південній Азії.

Вищесказане підтверджують місця України та Індії у відповідних світових рейтингах. Наприклад, серед 132 економік, представлених у ГІІ 2021 (Глобальний інноваційний індекс), Індія посідає 46, а Україна – 49 місце⁸. Обидві країни входять у трійку лідерів серед інноваційних економік із доходом нижче середнього. У Національному рейтингу кібербезпеки Україна зараз посідає 24 місце, а Індія – 44⁹. У Глобальному рейтингу потужності кібервійськ за 2020 р. Україна та Індія увійшли до ТОП-30 світових лідерів, посівши 25 та 21 місця відповідно¹⁰.

Україна та Індія мають імідж привабливих напрямків для аутсорсингу в ІТ-галузі, оскільки мають велику кількість ІТ-спеціалістів, які здатні успішно виконувати надскладні та комплексні завдання і високо оцінюються за кордоном. В обох

країнах є сприятлива державна політика та нормативно-правова підтримка для галузі електроніки та ІТ; створюються технопарки та спеціальні економічні зони, які забезпечують доступний простір для ІТ-компаній; наявні офіси або сертифіковані партнери провідних в ІТ-сфері міжнародних організацій, як-от Google, Microsoft, Adobe, Facebook та ін., а ІТ-індустрія дотримується стандартів якості, узгоджуючи свою діяльність із міжнародними стандартами. Конкурентними перевагами Індії є: наявність великого прошарку англомовного населення та велика кількість спеціалістів рівня junior (спеціалісти початкового рівня). Станом на 2021 р. в ІТ-галузі Індії загалом працювало 4,5 млн осіб¹¹.

В Україні, навпаки, є велика кількість ІТ-спеціалістів рівня senior (досвідчені професіонали, які проєктують складні рішення, здатні розробляти більш складні коди та надавати послуги сервісного консалтингу). У 2021 р. в українському ІТ-секторі загалом працювало 285 тис. розробників [Верстюк 2022, 36]. Отже, обидві країни мають зрілу та високоінтелектуальну індустрію високих технологій, тому на світовому ринку відповідних послуг можуть виступати як конкурентами, так і партнерами.

Підписання міжурядової Угоди про співробітництво в галузі науки і техніки від 27 березня 1992 р. (діяла до 2006 р.) започаткувало перші українсько-індійські проєкти у сфері науково-технічного співробітництва. У 1993 р. було укладено першу міжурядову Програму співробітництва в галузі науки та технологій на період 1993–1996 рр. та Національною академією наук України започатковано Комісію з питань науково-технічного співробітництва (НТС) з Індією, яка вивчала можливості обох країн та окреслювала пріоритетні сфери для співпраці. Сьогодні науково-технічне співробітництво між Україною та Індією здійснюється в рамках:

- Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Індія про науково-технологічне співробітництво від 2012 р.;
- Угоди про наукове співробітництво між НАНУ та Індійською національною академією наук від 2003 р.;
- рамкової міжурядової Угоди про співробітництво в галузі використання космічного простору в мирних цілях від 2005 р.;
- Угоди між Державною інспекцією ядерного регулювання України та Радою з регулювання атомної енергетики Індії від 2012 р. тощо.

Важливу роль у розвитку відносин між двома країнами в науково-технічній сфері відіграють українсько-індійський комітет (створений у 2000 р.), українсько-індійська робоча група з питань космосу (створена у 2016 р.). Налагоджено співпрацю між Міністерством освіти і науки України та Департаментом науки і технологій Індії¹².

Індія започаткувала “Політику в галузі науки, технологій та інновацій 2020”, яка має на меті впровадження концепції “динамічної політики” з надійним механізмом управління¹³. У 2021 р. Уряд Індії затвердив низку програм щодо стимулювання виробництва в текстильному секторі (технічний текстиль, штучне волокно та одяг з нього) з орієнтовними витратами 1,45 млрд доларів США, в автомобільній індустрії та безпілотній промисловості (3,54 млрд доларів США), для виробництва передових батарей з хімічними елементами (ACC) (2,44 млрд доларів США), для виробництва “білої” побутової техніки (кондиціонери і світлодіодні світильники) (848,96 млн доларів США). Затверджено Національну програму високоефективних сонячних фотоелектричних (фотовольтних) модулів з витратами 612,43 млн доларів США¹⁴.

Сьогодні в країні діють такі основні урядові ініціативи:

- “Make in India” – має на меті збільшення внеску виробничого сектору у ВВП країни із 17 % до 25 % та підвищення купівельної спроможності громадян через зміну їхньої купівельної поведінки та структури витрат (за прогнозами Boston Consulting Group очікується, що обсяг споживання може потроїтися і досягти 4 трлн доларів США вже до 2025 р.);

– “Digital India” – зосереджена на трьох основних компонентах: створення цифрової інфраструктури (уряд зосереджується на перетворенні країни на безготівкову економіку), надання послуг у цифровому форматі (у 2021 р. запущено безконтактний та безготівковий інструмент для цифрових платежів e-RUPI та додаток “DGFT Trade Facilitation” для забезпечення миттєвого доступу до платежів експортерам та імпортерам у будь-який час та в будь-якому місці) та підвищення цифрової грамотності населення країни (надання громадянам знань щодо використання ІТ та мобільних пристроїв – принаймні одна людина на домогосподарство повинна мати цифрові навички);

– Рада зі сприяння експорту електроніки та комп’ютерного програмного забезпечення (ESC) – була створена, щоб забезпечити платформу для розвитку експорту продукції електронної промисловості та програмного забезпечення. Вона сприяє співпраці в галузі експорту/імпорту, створенню спільних підприємств, розвитку субпідрядних зв’язків та передачі технологій; пропонує базу даних галузевих компаній, їхніх можливостей та продуктів; надає інформацію про ринки, можливості бізнесу, статистику та політику уряду¹⁵.

Український уряд також реалізовує подібні проекти. Зокрема, Міністерство цифрової трансформації з метою якнайкращої реалізації потенціалу ІТ-бізнесу України та підвищення його конкурентноздатності на міжнародній арені розробило проект Дія.City – концепт спеціального правового та податкового простору для сектору високих технологій. Резиденти цього сприятливого економічного середовища отримують особливий правовий статус із лібералізованими трудовими відносинами та спеціальним оподаткуванням. У фокусі міністерства також стимулювання розвитку цифрової економіки на наступні 15 років та розвиток цифрових навичок українських громадян.

ІТ-індустрія становила 8 % ВВП Індії у 2020 р. Внутрішній дохід від ІТ-сфери оцінювався в 44 млрд доларів США, а експортний дохід – у 147 млрд доларів США. За оцінками, дохід сфери інформаційних технологій зросте від 191 млрд доларів США у 2020 р. до 350 млрд доларів США у 2025 р.¹² Зважаючи на обсяги, прогнози для України дещо скромніші – доходи ІТ-галузі можуть зрости із 6 млрд до 16,5 млрд доларів США, а частка ІТ-сектору у ВВП країни зросте до 10 %.

Зважаючи на свій демографічний та природно-ресурсний потенціал, економічну та військово-політичну вагу у світі, сьогодні Індія як партнер входить у третю групу пріоритетності для України [Стафійчук 2020, 17]. Подальший розвиток та удосконалення структури взаємних економічних відносин вже мають хороший базис і в майбутньому можуть підвищити рівень її пріоритетності. Важливим плюсом у розвитку двосторонніх відносин з демократичною Індією є те, що, на відміну від Росії, Китаю чи Білорусі, вона не створює викликів для внутрішньої стабільності, не дискредитує Україну на міжнародній арені і не становить екзистенційної загрози для існування нашої держави.

Отже, сучасний стан економічного співробітництва між Україною та Індією й у сфері торгівлі товарами, й у сфері науково-технологічного співробітництва все ще не відповідає наявному потенціалу обох держав та їхньому місцю в системі міжнародних економічних відносин. Пріоритетними галузями для українсько-індійської співпраці в зовнішній торгівлі є сільське господарство і харчова промисловість, точне, енергетичне і транспортне машинобудування, чорна металургія, хімічна промисловість, паливно-енергетичний комплекс, а в науково-технологічній сфері – інформаційні та комунікаційні технології, біотехнології, фармацевтика та медицина, нові матеріали та нанотехнології, енергетика та енергоресурси, банківсько-фінансовий сектор, штучний інтелект, охорона довкілля, блокчейн, освоєння космосу. У 2001–2020 роках частка Індії в українському товарному експорті зросла з 0,8 % до

4,0 %, в імпорті – з 0,6 % до 1,3 %. Частка України в товарних потоках з та в Індію у цей період залишалася мізерною: лише 0,1–0,2 % індійського експорту та 0,4–0,6 % імпорту. Ситуація щодо взаємодії в ІТ-секторі є ще більш незадовільною.

Причини в обох сферах різні, проте, на нашу думку, головними проблемами є все ще погана обізнаність учасників зовнішньоекономічних відносин обох держав у сучасних рівнях економічного і науково-технічного потенціалу та можливостях один одного (про це, наприклад, свідчить невідповідність товарних структур взаємного імпорту загальним структурам експорту (див. рис. 2 та 3), а відповідно – реальним можливостям обох країн і дуже слабкий рівень взаємодії в науково-технологічній сфері); традиційне сприйняття усталених образів країн; високий рівень конкуренції на світових ринках; традиційна орієнтація Індії на Росію та Китай, а України – на європейські країни; послаблення політичного міждержавного діалогу після 2014 року; потужна російська пропаганда “неспроможності” українського бізнесу та держави тощо.

Серед ризиків, що вже впливають або можуть суттєво вплинути в майбутньому на взаємодію України та Індії в торговельно-економічній та науково-технологічній сферах, варто зазначити:

– залежність обох держав від тенденцій на відповідних міжнародних ринках та негативних впливів на ці ринки окремих чинників, як-от пандемія COVID-19, світові економічні чи фінансові кризи, зростання/падіння цін на окремі товари і послуги, зміна кон’юнктури та ін.;

– високий рівень взаємної конкуренції економічних агентів на окремих важливих для обох країн міжнародних ринках (наприклад, чорна металургія, хімічна промисловість, ІТ-послуги; Близький і Середній Схід, Північна Африка, США) та перетворення їх з партнерів на конкурентів;

– відмова Індії від підтримки санкцій проти Росії та відсутність її чіткої позиції щодо війни, яку розв’язала остання в Україні.

Водночас за роки української незалежності була напрацьована достатня договірно-правова база для багатоаспектної економічної взаємодії, тому нарощування обсягів взаємної торгівлі товарами і послугами та удосконалення її структури в майбутньому буде залежати від наполегливих зусиль обох сторін. У своїй статті ми проаналізували динаміку, структуру, проблеми й ризики лише в торгівлі товарами і науково-технологічному співробітництві між Україною та Індією на початку XXI ст., зробивши крок до розуміння їхнього сучасного стану і перспектив. Подальші зусилля мають бути спрямовані на більш досконале вивчення та популяризацію можливостей одне одного в зазначених нами та інших сферах; подолання стереотипів, освоєння нових товарних груп і посилення взаємодії на ринку новітніх технологій; формування розгалуженої мережі представництв, створення технопарків і спеціальних економічних зон; урядову і дипломатичну підтримку приватних ініціатив тощо, а в підсумку – розробку усіма зацікавленими агентами (уряди, науково-дослідні установи, бізнесові кола, учасники зовнішньоекономічної діяльності) обґрунтованої стратегії розвитку двостороннього співробітництва загалом та української стратегії на індійському напрямку зокрема.

¹ Договірні-правова база між Україною та Індією // Посольство України в Республіці Індія. 2021. URL: <https://india.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayinsko-indijske-spivrobotnictvo/dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrayinoyu-ta-indiyeyu> (дата звернення: 14.02.2022).

² Bilateral trade between Ukraine and India in 2020 // Trade Map. 2022. URL: <https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c699%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c%7c1%7c1%7c1%7c1> (дата звернення: 11.02.2022); List of products at 2

digits level exported by Ukraine in 2020 // Trade Map. 2022. URL: [https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1](https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1) (дата звернення: 11.02.2022).

³ Bilateral trade between Ukraine and India in 2020 // Trade Map. 2022. URL: <https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c699%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1> (дата звернення: 11.02.2022).

⁴ List of products at 4 digits level exported by Ukraine in 2020 // Trade Map. 2022. URL: https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 (дата звернення: 11.02.2022).

⁵ List of products at 2 digits level exported by Ukraine in 2020 // Trade Map. 2022. URL: https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 (дата звернення: 11.02.2022).

⁶ Bilateral trade between Ukraine and India in 2020 // Trade Map. 2022. URL: <https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c699%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1> (дата звернення: 11.02.2022); List of products at 2 digits level exported by Ukraine in 2020 // Trade Map. 2022. URL: https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 (дата звернення: 11.02.2022).

⁷ Bilateral trade between Ukraine and India in 2020 // Trade Map. 2022. URL: <https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c699%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1> (дата звернення: 11.02.2022); List of products at 2 digits level exported by Ukraine in 2020 // Trade Map. 2022. URL: https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 (дата звернення: 11.02.2022).

⁸ India. Ukraine // Global Innovation Index. 2021. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/ua.pdf (дата звернення: 08.02.2022); https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/in.pdf (дата звернення: 13.02.2022).

⁹ Countries // National Cyber Security Index. 2021. URL: <https://ncsi.ega.ee/ncsi-index/?type=c> (дата звернення: 13.02.2022).

¹⁰ National Cyber Power Index 2020 // National Cyber Power Index 2020. Methodology and Analytical Consideration. 2020. p. 11. URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/2020-09/NCPI_2020.pdf (дата звернення: 13.02.2022).

¹¹ IT & BPM Industry in India // India Brand Equity Foundation. 2021. URL: <https://www.ibef.org/industry/information-technology-india.aspx> (дата звернення: 08.02.2022).

¹² Науково-технічне співробітництво між Україною та Індією // Посольство України в Республіці Індія. 2021. URL: <https://india.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayinsko-indijske-spivrobotnictvo/439-naukovo-tehniche-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-indijeju> (дата звернення: 12.02.2022).

¹³ Science and Technology Development in India // India Brand Equity Foundation. 2021. URL: www.ibef.org/industry/science-and-technology.aspx (дата звернення: 01.02.2022).

¹⁴ About Indian economy growth rate & statistics // India Brand Equity Foundation. 2021. URL: <https://www.ibef.org/economy/indian-economy-overview> (дата звернення: 08.02.2022).

¹⁵ Electronic And Computer Software Industry And Exports // India Brand Equity Foundation. 2021. URL: <https://www.ibef.org/exports/electronic-and-computer-software-industry-in-india.aspx> (дата звернення: 01.02.2022).

ЛІТЕРАТУРА

Баранецький І. Україна – Індія: від ситуативних до стратегічних відносин // **Політика і час**, 2006, № 1.

Верстюк І. Техно в режимі рекордів // **Новий час країни**, 2022, № 4.

Кобзаренко А. М. Розвиток українсько-індійських відносин у контексті пріоритетів зовнішньої політики Республіки Індія // **Стратегічні пріоритети**, 2014, № 1.

Ковш І. О. Науково-технічне співробітництво України та Республіки Індія на сучасному етапі // **Наукові записки студентів та аспірантів. Серія: Міжнародні відносини**, 2020, № 5.

Коновалов І. С., Лукаш О. І. Розвиток українсько-індійських гуманітарних зв'язків: цивілізаційний вимір // **Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал**

взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки): Зб. наук. праць / редкол.: В. О. Швед, О. І. Лукаш, Н. Д. Городня та ін. Київ, 2015.

Котелянець О. Україна – Індія: на шляху до конструктивного діалогу // **Зовнішні справи**, 2013, № 2.

Лукаш О. І. З історії розвитку українсько-індійських відносин // **Індія: давнина і сучасність**, 2016, № 1.

Лукаш О. І., Рачек Д. В. Українсько-індійські гуманітарні зв'язки: історія і сучасність // **Проблеми міжнародних відносин**, 2012, № 4.

Рачек Д. В. Зовнішньополітичні й економічні інтереси України в Індії: становлення, сучасний стан і перспективи // **Проблеми міжнародних відносин**, 2011, № 3.

Стафійчук В. І. Рейтинг пріоритетності держав світу відповідно до національних інтересів України // **Економічна та соціальна географія**, 2020, № 84. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2020.84.13-22>

Хмель А. О., Ярошенко К. В. Перспектива українсько-індійських двосторонніх відносин // **Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”]. Серія: Політологія**. Т. 248, Вип. 236. 2014.

Ходоровський А. Політико-економічні засади та напрямки співпраці між Україною та Індією // **Електронна бібліотека юридичної літератури**, 2013. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/76108/%C0#chapter> (дата звернення: 18.02.2022).

Чекаленко Л. Д. Україна – Індія: еволюція відносин // **Індологія в Україні (Всеукраїнські конференції індологів: тези, доповіді, промови, статті): збірник наукових праць / відп. наук. ред. О. І. Лукаш. Київ, 2018.**

REFERENCES

Baranets'kyu I. (2006), “Ukrayina – Indiya: vid sytuatyvnykh do stratehichnykh vidnosyn”, *Polityka i chas*, No. 1, pp. 44–50. (In Ukrainian).

Verstyuk I. (2022), “Tekhno v rezhymy rekordiv”, *Novyy chas krayiny*, No. 4 (372), pp. 32–37. (In Ukrainian).

Kobzarenko A. M. (2014), “Rozvytok ukrayins'ko-indiys'kykh vidnosyn u konteksti priorytetiv zovnishn'oyi polityky Respubliki Indiya”, *Stratehichni priorytety*, No. 1, pp. 181–186. (In Ukrainian).

Kovsh I. O. (2020), “Naukovo-tekhnichne spivrobitnytstvo Ukrayiny ta Respubliki Indiya na suchasnomu etapi”, *Naukovi zapysky studentiv ta aspirantiv. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny*, No. 5, Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu “Ostroz”ka akademiya”, pp. 252–259. (In Ukrainian).

Konovalov I. S. and Lukash O. I. (2015), “Rozvytok ukrayins'ko-indiys'kykh humanitarnykh zv'yazkiv: tsyvilizatsiynny vymir”, in Shved V. O., Lukash O. I. and Horodnya N. D. (eds), *Tsyvilizatsiyni chynnyky svitobudovy: dzherela pokhodzhennya, potentsial vzayemodiyi ta vymiry konstruktivizmu (krayiny Aziyi ta Afryky)*, Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, pp. 90–98. (In Ukrainian).

Kotelyanets' O. (2013), “Ukrayina – Indiya: na shlyakhu do konstruktivnoho dialohu”, *Zovnishni spravy*, No. 2, pp. 32–34. (In Ukrainian).

Lukash O. I. (2016), “Z istoriyi rozvytku ukrayins'ko-indiys'kykh vidnosyn”, *Indiya: davnyina i suchasnist'*, No. 1, pp. 75–86. (In Ukrainian).

Lukash O. I. and Racheck D. V. (2012), “Ukrayins'ko-indiys'ki humanitarni zv'yazky: istoriya i suchasnist'”, *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, Vol. 4, pp. 259–274. (In Ukrainian).

Racheck D. V. (2011), “Zovnishn'opolitychni y ekonomichni interesy Ukrayiny v Indiyi: stanovlennya, suchasnyy stan i perspektyvy”, *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, Vol. 3, pp. 199–211. (In Ukrainian).

Stafiychuk V. I. (2020), “Reytnyn priorytetnosti derzhav svitu vidpovidno do natsional'nykh interesiv Ukrayiny”, *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiya*, No. 84, pp. 13–22. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2020.84.13-22>

Khmel' A. O. and Yaroshenko K. V. (2014), “Perspektyva ukrayins'ko-indiys'kykh dvostoronnikh vidnosyn”, *Naukovi pratsi [Chornomors'koho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu “Kyievo-Mohylyans'ka akademiya”]*, *Seriya: Politolohiya*, Vol. 248, No. 236, pp. 93–98. (In Ukrainian).

Khodorovs'kyu A. (2013), "Polityko-ekonomichni zasady ta napryamky spivpratsi mizh Ukrainoyu ta Indiyeyu", in *Elektronna biblioteka yurydychnoyi literatury*, available at: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/76108/%C0#chapter> (accessed February 18, 2022). (In Ukrainian).

Chekalenko L. D. (2018), "Ukrayina – Indiya: evolyutsiya vidnosyn", in Lukash O. I. (ed.), *Indolohiya v Ukraini (Vseukrayins'ki konferentsiyi indolohiv: tezy, dopovidi, promovy, statti)*, NAN Ukrainy, Vseukrayins'ka asotsiatsiya indolohiv, Posol'stvo Respubliky Indiya v Ukraini, Kyiv, pp. 206–207. (In Ukrainian).

О. Ю. Малиновська, В. І. Стафійчук

Торговельно-економічне та науково-технологічне співробітництво між Україною та Індією на початку XXI століття

Стаття присвячена аналізу торговельно-економічного та науково-технологічного співробітництва між Україною та Індією протягом 2001–2020 рр. У дослідженні використано дані порталу Trade Map, інформацію із сайту Посольства України в Республіці Індія, Фондації Індійського брендового капіталу (India Brand Equity Foundation), звіти міжнародних організацій та наукові публікації. У статті систематизовано нормативно-правові акти, що регламентують взаємну зовнішню торгівлю та науково-технологічне співробітництво. Проаналізовано динаміку ключових показників: динаміка українсько-індійської торгівлі, частка Індії в українському товарному експорті та імпорті, частка України в товарних потоках з та в Індію. Визначено головні статті українського експорту до Індії та товарну структуру українського імпорту з Індії. Окрему увагу приділено можливостям науково-технологічного співробітництва. Виявлено, що стан українсько-індійської торгівлі товарами не відповідає наявному потенціалові обох держав. Причини в кожному випадку різні, але, коли є бажання, їх легко подолати. Перевагою для України є значне позитивне сальдо взаємної торгівлі. Окремі індійські товари є доволі важливими статтями імпорту, проте обидві країни не мають критичної залежності одна від одної по головних товарних групах. Пріоритетними галузями для українсько-індійської співпраці в науково-технологічній сфері можуть бути: інформаційні та комунікаційні технології, біотехнології, фармацевтика та медицина, нові матеріали та нанотехнології, енергетика та енергоресурси, космічна сфера та астрофізика. Індія перебуває у третій групі країн, пріоритетних для розвитку міжнародного співробітництва України. Подальший розвиток та удосконалення структури їхніх економічних відносин вже мають хороший базис і в майбутньому можуть підвищити рівень їхньої пріоритетності. Важливим плюсом у розвитку двосторонніх відносин з демократичною Індією є те, що, на відміну від Росії, вона не створює викликів для внутрішньої стабільності, не дискредитує Україну на міжнародній арені і не становить загрози для існування нашої держави.

Дослідження виконувалося на кафедрі країнознавства і туризму географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: динаміка взаємної торгівлі, науково-технологічне співробітництво, Республіка Індія, структура експорту, структура імпорту, Україна

Стаття надійшла до редакції 15.07.2022